

Миљана Чопа*

Институт за српски језик САНУ, Београд

Јована Иваниш**

Институт за српски језик САНУ, Београд

СТАВОВИ ГОВОРНИКА ПРЕМА НОРМАТИВНОМ ИЗГОВОРУ ПОЈЕДИНИХ РЕЧИ С (НАЈЧЕШЋЕ) КРАТКОСИЛАЗНИМ АКЦЕНТОМ НА ФИНАЛНОМ СЛОГУ У ПРАКСИ***

Предмет овог истраживања су ставови говорника српског језика према нормативном начину изговора појединих речи страног порекла које у пракси најчешће имају краткосилазни силазни акценат на финалном слогу (попут *асисџенџи*, *диригенџи*, *конџиненџи* и сл.). Циљ истраживања је да сагледамо како говорници перципирају наведени сегмент акценатске норме стандардног српског језика и у којој га мери сматрају прихватљивим. Корпус је прикупљен помоћу упитника посебно конципираног за потребе овог истраживања, у којем су се нашли звучни записи претходно наведених типова речи, изговорених у складу с нормативним правилима стандардног српског језика, које смо ексцерпирани из различитих телевизијских емисија, а од испитаника је тражено да након слушања одабраних примера оцене њихово звучање у погледу одређених критеријума: *йравилносџи*, *нормативносџи*, *неутралносџи*, *йприродносџи*, *лејоџије изговора* и *йресџијжа*. Испитаници су напослетку имали могућност да своје одговоре образложе. Резултати до којих смо дошли подвргнути су квантитативној анализи, како бисмо могли да сагледамо да ли се вредносни судови говорника с различитих дијалекатских подручја разликују. Ово истраживање може бити од користи за разумевање језичких преференција савремених говорника српског језика, а може послужити и као смерница за разматрање потенцијалних праваца адаптације акценатске норме.

* miljana.copa@isj.sanu.ac.rs.

** jovana.ivanis@isj.sanu.ac.rs.

*** Истраживање је спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије и пројекта бр. 7750183, Јавни дискурс у Републици Србији – PDRS.

Кључне речи: ставови, акценатска норма, употребна норма, стандардни српски језик, јавни дискурс.

1. Увод

Питање силазних акцената ван иницијалног слога веома је изазовно и, уз процес редукције поста акценатских дужина, представља најчешћи извор недоумица и одступања од ортоепске норме стандардног српског језика. Будући да се појам језичког осећаја користи у описивању одређених језичких промена, те да су територијална распрострањеност и фреквентност важни нормативни критеријуми на основу којих се разматра да ли ће одређена језичка појава постати део норме стандардног језика, желели смо да истражимо на који начин говорници с различитих дијалекатских подручја српског језика перципирају питање изговора речи страног порекла које према норми имају узлазни акценат на медијалном слогу, а у пракси их најчешће чујемо с краткосилазним акцентом на финалном слогу.

О проблематици појаве силазних акцената ван иницијалног слога и одступањима од ортоепске норме писано је још педесетих година прошлог века. Александар Белић (1951: 233–234) наводи да речи са страним акценатима у савременом српском језику имају „или превучен акценат или измењен у узлазни“, те да већина речи с краткосилазним акцентом има увек повучен акценат (*дириџенџи, музиканџи, дилеџанџи*), уз поједина одступања у множини, када имају старо место акцента, али измењени квалитет (*дириџенџи, музиканџи, дилеџанџи*). Када се чује изговор с краткосилазним акцентом на финалном слогу, попут речи *маџураџи*, наводи Белић, јасно је да је употребљен акценат као у старој речи (1951: 234).

Постављајући решавање ортоепске проблематике као најтежи и најпречи задатак, Милка Ивић наводи да су примарни проблеми – питање реализације Вук–Даничићевог акценатског система, преношење акцента на проклитику и реализација поста акценатских дужина (Ивић 1990: 99). Поставља се питање у којој мери се однос између теоријских постулата и одступања која срећемо у пракси може сматрати угрожавањем основа Вук–Даничићеве акцентуације, а значајан део одступања чине примери речи с краткосилазним акцентом ван првог слога (Фекете 2000: 1297). Такође, поједина истраживања експлицитно наводе да у стандардном српском језику постоје две прозодијске норме – прописана, заснована на принципима Вук–Даничићеве акцентуације, и употребна, која се с њом истовремено развијала (Петровић, Гудурић 2010: 369).

Треба имати у виду да, иако су нормативна правила прописана и чврсто утемељена, стандардни језик у употреби временом неминовно подлеже променама, приликом којих би одређене језичке карактеристике требало

да постану део језичке норме, о чему сведочи његова структурна особина *еластична стабилности* (Радовановић 2007: 188).

Потреба за рестандардизацијом ортоепске норме описана је у раду Дејана Средојевића, у којем аутор издваја најбројнија одступања и класификује их у три групе: 1) појава силазних акцената ван иницијалног слога, 2) појава више акцената у оквиру једне речи и 3) редукције дуге ненаглашене прозодеме у одређеним фонетским положајима (Средојевић 2018: 187). Истичући да су примери попут *агијџајтор*, *амбијени* и *Југославија* у бројним новоштокавским говорима, али и у испитивањима говора на радију и телевизији, забележени са силазним акцентима ван иницијалног слога (*агијџајтор*, *амбијени* и *Југославија*), аутор наглашава да се такав устаљени ненормативни изговор одређених акценатских типова именица не би проширио на друге речи у систему, те да им приликом рестандардизације норме треба дати статус дублета (Средојевић 2018: 188).¹ Говорници савременог српског језика овакав нестандардни изговор, који је територијално врло распрострањен, сматрају исправним и блиским њиховом језичком осећају, те немају свест о нарушавању ортоепске норме (Средојевић 2018: 188–189).

Најбољи показатељ присутности и бројности речи које садрже силазне акценте ван првог слога у стандардном српском језику увиђамо у раду Н. Радосављевића у којем је ексцерпирано и прозодијски, творбено и лексикографски класификовано приближно 3000 таквих речи из *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (1967–1976), *Речника српскога језика* Матице српске (2018) и *Обраћеног речника српскога језика* М. Николића (2000) (Радосављевић 2022: 313). У оквиру анализе лексикографских поступака приликом обраде акцента речи са силазним акцентом ван првог слога, највише недоследности уочено је при избору између бележења или адаптирања ових акцената, конкуренцији метатонијског преношења и корекцији квалитета краткосилазног акцента на истом слогу и конкуренцији метатонијског преношења и краткосилазног акцента на првом слогу (Радосављевић 2024: 386).

Ставови према језику, са друге стране, представљају „имплицитно или експлицитно изражен став који је саставни сегмент језичког идентитета појединца и зависан је од друштвеног контекста, а може бити истражен пре свега теоријским и методолошким оквиром социологије или социјалне психологије“ (Микетић Суботић 2024: 208). Када је реч о испитивањима ставова говорника према сопственом језику или другим варијететима, у

¹ Комбинације краткоузлазног акцента и неакцентоване дужине замењују се дугосилазним акцентом како би се добио мање оптерећен прозодијски лик, закључује Средојевић, будући да су одређена истраживања показала да се силазним акцентима може остварити већи тонски контраст и да их је могуће реализовати брже од узлазних (Охала 1978: 31, према Средојевић 2018: 189).

србистичкој литератури проналазимо радове о вредносним судовима различитих реализација акцента (Средојевић 2020), о ставовима према варијететима српског језика (Ковачевић 2004), о социофонетским ставовима према варијететима српског језика (Судимац 2016), о ставовима према месним говорима, прецизније, говору Новог Сада (Средојевић 2011; Књи-жар 2011), о ставовима одређене популације према језичким варијететима – студената (Микетић 2017, Микетић Суботић, Кићовић 2022), те средњо-школаца (Пауновић 2009; Судимац 2020).²

Александра Лончар Раичевић и Нина Судимац (2022) бавиле су се наглашавањем речи страног порекла из медицинске терминологије, које су под утицајем пандемије ковида 19 постале доминантан слој свакоднев-ног дискурса, а у оквиру наведеног истраживања испитани су и ставови језичких стручњака – филолога (с новоштокавског говорног подручја) о акценту у речима страног порекла. Ауторке су закључиле да, иако највећи проценат језичких стручњака нормативан изговор речи страног порекла и препознаје као такав, то није образац њиховог свакодневног дискурса (Лончар Раичевић, Судимац 2022: 102–103).

Циљ нашег истраживања је утврђивање ставова говорника с разли-читих дијалекатских подручја, узимајући у обзир и социјалне критеријуме попут узраста, пола, врсте и степена образовања, према изговору речи страног порекла с узлазним акцентом на медијалном слогу, а које се у прак-си често јављају са силазним акцентом на финалном слогу. Сагледавање ставова говорника могло би допринети бољем разумевању језичког осећаја говорника српског језика када је у питању ова језичка појава, те разматра-њу питања њене системности и функционалности.

2. Методе и технике истраживања

2. 1. Испитаници

У овом истраживању учествовало је сто троје испитаника ($N = 103$), с различитих дијалекатских подручја, које смо из практичних разлога по-делили у две групе, према дијалекатској бази – новоштокавску (67% испи-таника) и неновоштокавску³ (33%).⁴ Њихова просечна старост у тренутку попуњавања упитника била је 31 година ($SD = 6,591$).

² Истраживања о односу говорника према стандардном језику указују на то да говор-ници најбоље оцењују стандардни изговор и изговор сличан њиховом изговору (Копланд, Бишоп 2007: 83).

³ Термин преузет из истраживања Сање Микетић Суботић и Милене Кићовић (2022).

⁴ Места рођења наших информатора: Александровац, Алексинац, Београд, Бор, Ва-љево, Врбас, Врњачка Бања, Вршац, Гњилане, Горњи Милановац, Госпић, Ђаковица, Зре-

Од укупног броја испитаника, 76% факултетски је образовано, а њих 24% средњошколског је нивоа образовања. У истраживању су, поред испитаника различитих образовних профила и професија (72%),⁵ учествовали и филолози србисти (28%).

У истраживању је учествовало 62% испитаника женског пола и 38% испитаника мушког пола.

2. 2. Корпус и методологија

Подаци који представљају наш корпус прикупљени су током октобра 2024. године, путем анкете која је детаљно осмишљена и сачињена за потребе овог истраживања, а испитаници су је електронски попуњавали путем платформе *Google Forms*.

За потребе истраживања осмишљен је упитник у чијем су фокусу вредносни судови према нормативно акцендованим речима страног порекла. Предмет истраживања биле су речи с узлазним акцентом на медијалном слогу, које у пракси најчешће садрже краткосилазни акценат на финалном слогу. Примери оваквих речи ексцерпирани су из емисија емитованих на јавном медијском сервису с националном фреквенцијом у Републици Србији – Радио-телевизије Србије (РТС), пошто смо очекивали да ће се спикери у њиховом програму придржавати нормативних правила стандардног српског језика.⁶ Примери су ексцерпирани у ужем контексту, дакле – испитаници су у оквиру анкете пажљиво слушали кратке исечке у

њанин, Јагодина, Кикинда, Книн, Краљево, Крушевац, Лесковац, Лозница, Мали Зворник, Ниш, Нова Градишка, Нови Пазар, Нови Сад, Пале, Петровац на Млави, Пећ, Пожаревац, Приштина, Прокупље, Смедерево, Смедеревска Паланка, Сремска Митровица, Требиње, Ћуприја, Ужице.

⁵ Образовни профили и професије које су испитаници наводили: агент корисничке подршке, агент у контакт центру, администратор, администратор логистике, вођа тима (тим-лидер), глумица, грађевински инжењер, дипломирани музички уметник, домаћица, државни чиновник, економиста, инжењер, инжењер информативних технологија, инспектор за оружје, историчар, истраживач, књиговецац, конобар, лектор, лингвиста, машински инжењер, менаџер, менаџер пројекта, наставник, новинар, педагог, политиколог, преводилац, предавач, програмер, продавац, професор енглеског, професор језика и књижевности, професор руског, професор српског, професор француског, радник, саобраћајни инжењер, сарадник у настави, секретарица, си-ес-ем (менаџер системске подршке), софтверски инжењер, струковни економиста, струковни инжењер електротехнике и рачунарства, студент, трговац, угоститељ, уредник часописа, учитељ, филолог, фризер.

⁶ Приликом преслушавања различитих информативних емисија *Радио-телевизије Србије* очекивали смо да ће се већина водитеља (спикера) придржавати ортоепских начела, те да речи страног порекла неће изговарати са силазним акцентима ван првог слога. Међутим, стекли смо утисак да што је снимак емисије новији, мања је вероватноћа да ће се поменуто правило поштовати. Такође, правилност изговора умногоме зависи од појединачног говорника, те је примећено да одређени спикери у много већој мери поштују правила акцентуације, док је код појединих ово начело потпуно изостављено. У прилог чињеници да је овакав изговор акцената углавном научен, а не природан, говори и то да су исти го-

којима се одређена реч нашла, па су имали задатак да ту реч вреднују на скали 1–5 када су у питању следећи критеријуми: *їравилносїї*, *норматїивносїї*, *неуїїралносїї*, *їїриродносїї*, *леїїоїїа изговора*, *їїресїїиїж*, а имали су прилику и да се изјасне о томе да ли они на исти начин дату реч изговарају.

Упитник је садржао пет ставки са звучним записима следећих речи у контексту: *команданїї*, *їїарлãменїї*, *документїїи*, *елãменатїїа*, *їїацїїјенатїїа*.⁷

Уз сваки звучни запис било је могуће, али не и обавезно, прокоментарисати шта је испитаника довело до датог одговора. Питања с унапред задатим одговорима подвргнута су квантитативној анализи, а одговори у слободној форми били су значајни при квалитативној анализи. У обзир смо, кроз анализу, узели и друштвене факторе – дијалекатско порекло, пол, образовање, али и струку.

Резултати су представљени дескриптивно и статистички.⁸

Узевши у обзир одабир узорка испитаника, њихов број, као и методологију која је примењена, ово је истраживање огледног карактера.

3. Резултати

3. 1. Општи преглед

Најпре смо, користећи се дескриптивном статистиком, израчунали укупне резултате које смо добили из одговора наших испитаника. Посматрајући средњу вредност њихових одговора, формирали смо табелу (1) у којој су изложени општи судови према нормативним облицима речи које су испитаници вредновали.

Табела 1: Вредносни судови испитаника према примерима с нормативним акцентом.

Реч	<i>онако како је ја изговарам</i>	<i>їїравилно</i>	<i>неуїїрално</i>	<i>їїресїїиїжно</i>	<i>леїїо</i>	<i>їїриродно</i>	<i>їїрихваїїљиво</i>
командант	не слажем се	слажем се	не знам	не знам	не знам	не слажем се	слажем се

ворници у оквиру исте реченице одређене речи које су уједначене у акценатском систему српског језика изговарали и на нормиран и на ненормиран начин.

⁷ У истраживање нису укључена друга одступања од ортоепске норме, попут изостанка постаценатских дужина, одступања од нормативне дистрибуције акцената и нормативног изговора гласова.

⁸ Статистичка анализа спроведена је помоћу програма *IBM SPSS Statistics 20*. Приликом обраде података користили су се следећи статистички тестови и операције: дескриптивна статистика, кростабулација, *t*-тест независних узорака.

парламент	не слажем се	не знам	не слажем се	не знам	не знам	не слажем се	не знам
документи	не слажем се	слажем се	не слажем се	не знам	не знам	не слажем се	не знам
пацијената	не знам	слажем се	не слажем се	не знам	не знам	не слажем се	не знам
елемената	не слажем се	не знам	не слажем се	не знам	не знам	не слажем се	не знам

На основу добијених података можемо уочити, најпре, да је *правилности* особина која је у највећој мери примећена у наведеним примерима, што нам указује на то да су испитаници углавном свесни и сагласни с тим да је наведени изговор у складу с нормативним правилима стандардног српског језика. Међутим, испитаници за већину примера наводе да се њихов лични изговор не поклапа с нормативним. Када су лепота и престиж изговора у питању, као и прихватљивост, испитаници се већински нису изјаснили ни позитивно ни негативно, али су усаглашени у ставу да им нормативни изговор не звучи природно ни неутрално.

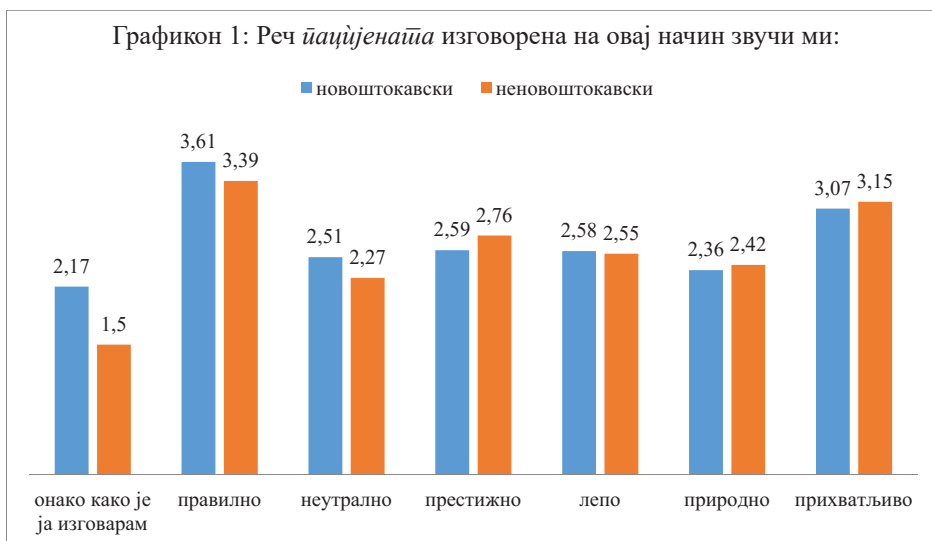
Можемо закључити да правилност, које су испитаници свесни, не мора бити повезана с лепотом и природношћу. Испитаници, дакле, стандардни изговор у овом случају не доживљавају као природан, нити њима близак.

Након опште слике сагледавали смо разлике у ставовима говорника из различитих дијалеката – у овом случају подељених у две групе, према структуралним карактеристикама (в. одељак 2. 1).

3. 2. Дијалекатско порекло

При сагледавању наших резултата, у обзир узимајући различито дијалекатско порекло, тј. сагледавајући одговоре из перспективе двеју група – новоштокавске и неновоштокавске, статистички значајна разлика показала се код трију ставки:

(1) Реч **пацијената** изговорена на овај начин звучи ми онако како је ја изговарам: $p = 0,018$, што указује на разлику у вредносним судовима између двеју група (в. Графикон 1). Дакле, овакав изговор ближи је говорницима из новоштокавске групе.

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

Коментари испитаника:

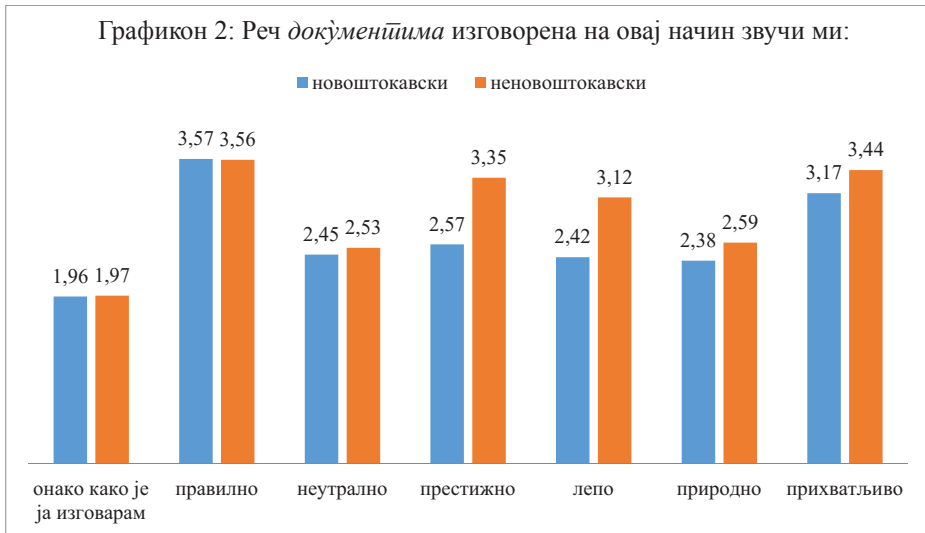
*Што се тиче џоџјемљеница из латинског и грчког, не џара уши џо-
лико џеоријски најисправније ујражњена норма акцентуалног џрескрип-
џивизма. Али свака ће реч звучати џрестижно јер џакав изговор не за-
стиуа већинско говорно џело српског језика. А и смешно звучи.*

*Облик гениџива множине звучи ми џрихвџљивије од номинаџива
једине: џаџјенџ.*

(2) Реч **документима** изговорена на овај начин звучи ми џрестижно:
 $p = 0,006$;

(3) Реч **документима** изговорена на овај начин звучи ми лепо: $p = 0,012$;

Код наведених ставки уочавамо да наведени пример престижније и лепше звучи говорницима из неновоштокавске групе. У коментарима испитаника можемо уочити мањи отклон од наведеног облика.

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

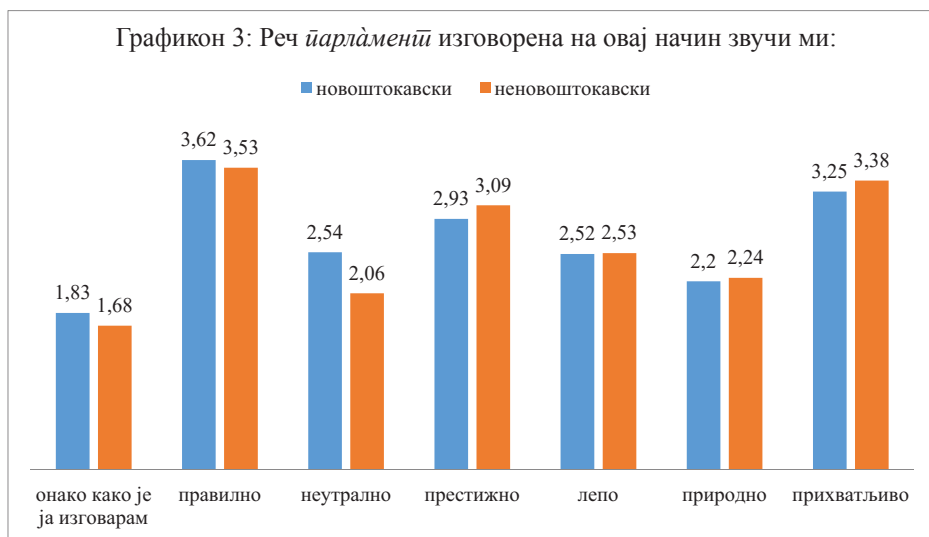
Коментари испитаника:

Можда бих и рекао, није много накардно.

Не љара ми уши у љарадигми деклинације множине.

У љадежу који је на снимку љре ћу да уљољребим љправилно.

Код осталих ставки није се показала статистички значајна разлика у ставовима између наведених двеју група.

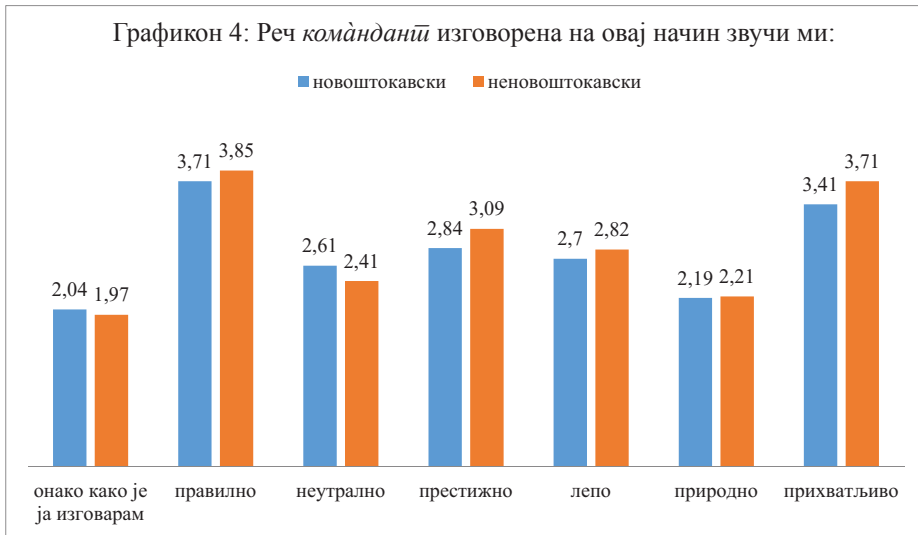
1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

Коментари испитаника:

Ойейї, донекле йрихвайїљив изговор йозајмљенице, иако је йо йрескрийїивизму срїског језика йравилан. Одудара од йриродног говора и делује вешијачки намејїнуїо зарад ойравдавања йравила акценйїовања у нашем језику.

Прихвайїљиво јесїе, али у смислу да йо изговара особа са којом йричам, йри чему се йо не йражи ниїи очекује од мене. Како било, овде, йшакође, звучи као да је и самом говорнику неїриродно.

Згрожена сам овим йиїйом изговора, молим Вас барем убацийїе да йравило буде дублеїно, а не да исїадне да су људи који нормално изговарају речи – неїисмени!

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

Коментари испитаника:

У јавном говору ипродим се да иако изговарам ову и наредне речи у анкети, али ми није иприродно да је иако акценујем. У ириваиним разговорима користиим силазне акцените на унуирашњим слоговима.

Јесте иправилно у иоследње иола деценије, али је исувише рогобаино. Смаирам да нема иоипребе да се иолико намеће ирескрииивизам у наглашавању речи који мали број сѝановника „иоседује“ у свом ириваином, односно иприродном говору. То важи и за већину осталих заједничких именица иозајмљеница. Француске иозајмљенице су донекле и ирихваиљиве.

Звучи као да ни самом говорнику није близак овај изговор, ииј. да је исфорсиран.

Овако изговорена реч се чује на званичним скуиовима, весиима, док се у разговору другачије наглашава. Акценати је на крају речи.

Овде нисам сигуран, мислим некад кажем иако, некад не кажем, не знам како да ио иосиавим у скалу од 1 до 5. Слично ми је и за иприродно, не могу да кажем да ли ми је иприродно или научено. У самом говору користиим и овај изговор, без размишљања о иправилности, али га не користиим увек, иако да не знам.

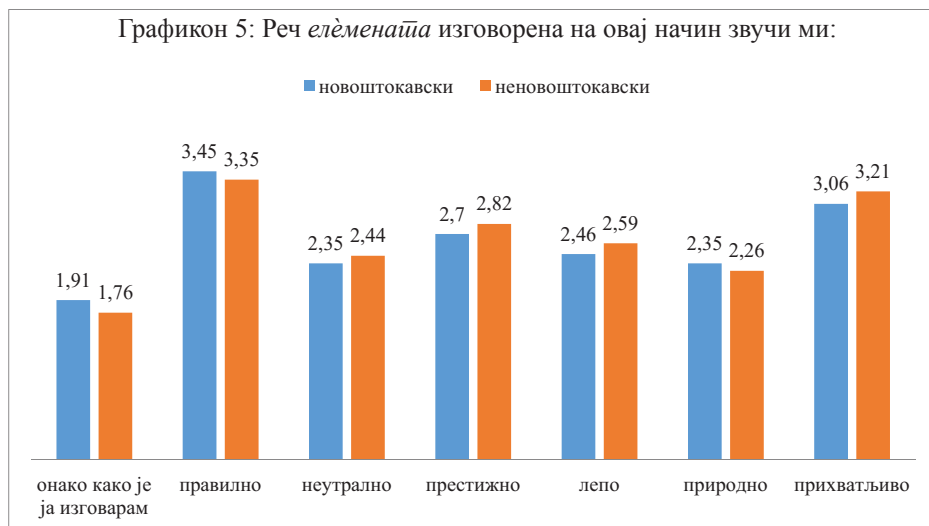
Не ми се свиђа.

Чему ово унакажавање срѝског језика? Зашио ио радиите? Чему елЕмениѝ, иарламениѝ, нико од нормалних људи иако не говори. Иначе, ја

сам филолог и шокирана сам овиме. Како ли је њек људима који су лингвистички необразовани, мора да мисле да их неко зеза, кад се ово намеће као норма. Наши љреци да чују како се говори, мислили би да имамо говорну ману. Звучи одврајно!

Унајред знам иша се љроверава, будући да видим које су речи у ишању.

Фали љоле „РТС-овски“. Може биши сшоуи љравилно, али никад неће биши љприродно већини говорника српског језика. Време је за љромену норме!

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

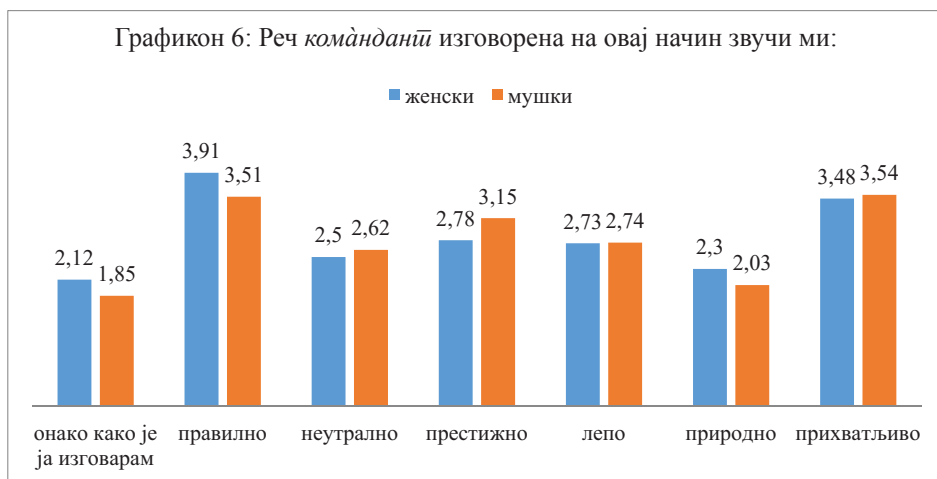
Коментар испитаника:

Боже сачувај!

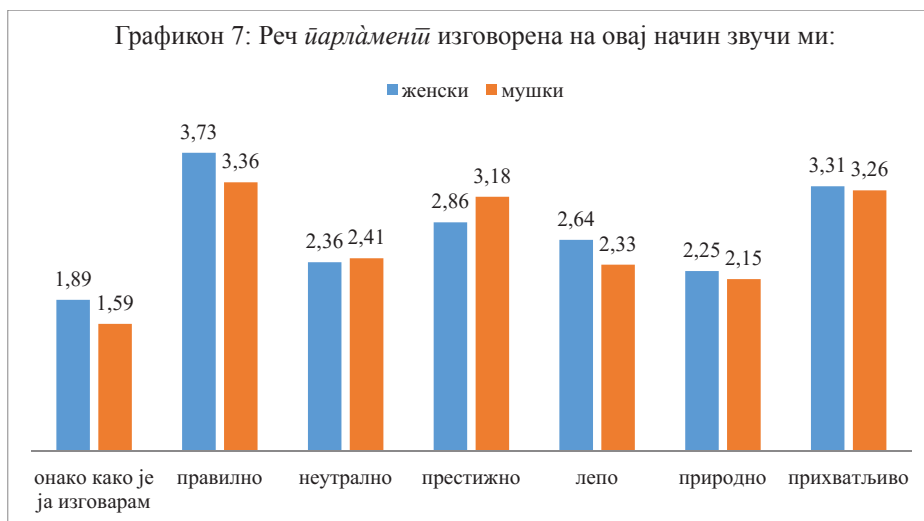
3. 3. Пол

Будући да су социолингвистичка истраживања показала да жене поштују и употребљавају нормативна правила стандардног језика у већој мери од мушкараца (Традгил 1972: 72), у оквир нашег истраживања уврстили смо и сегмент пола. Међутим, када је у питању фактор пола, ни код једне ставке није се показала статистички значајна разлика између двеју група,⁹ тј. све ставке прелазе праг значајности ($p > 0,05$).

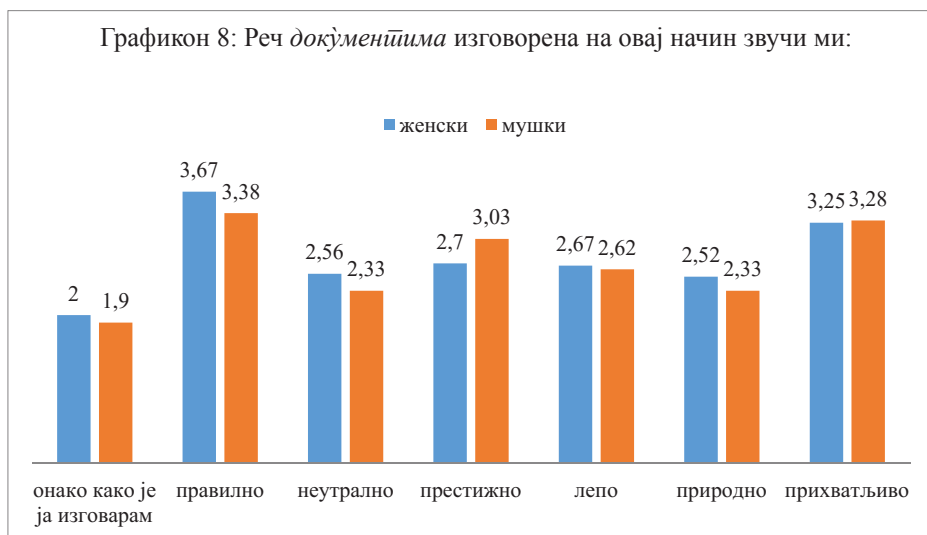
⁹ Треба напоменути да би се статистички значајна разлика можда уочила у другачије дистрибуираном узорку, тј. уз равномерну заступљеност припадника обају полова.

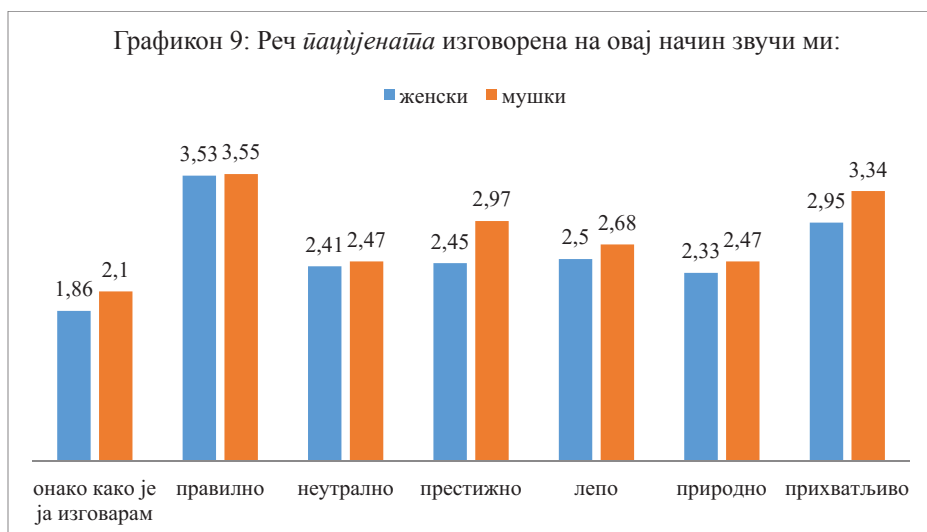
1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

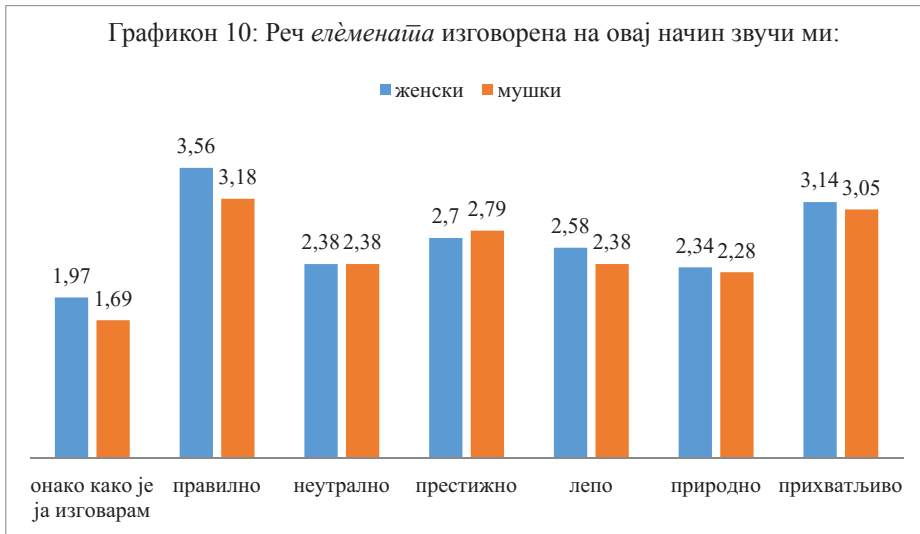
1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

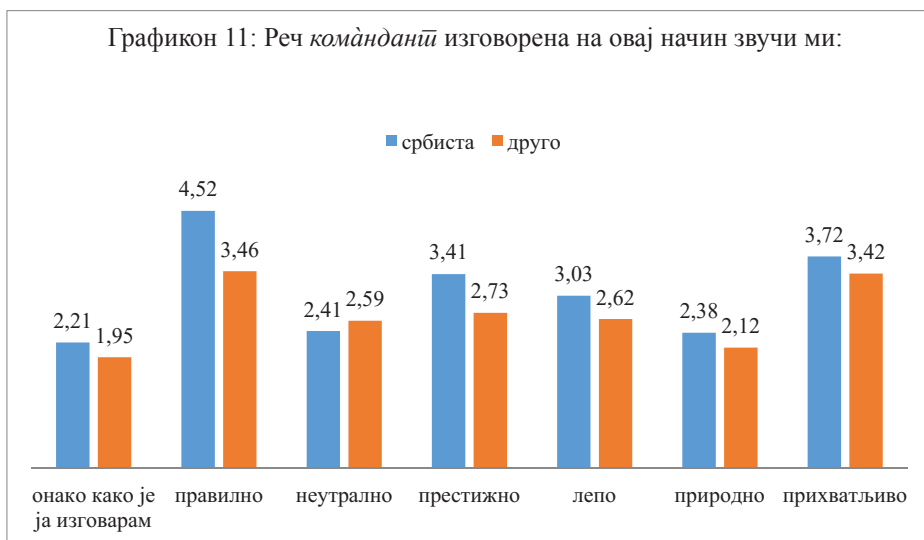
3. 4. Образовање/струка

Према фактору образовања код свих примера и ставки p -вредности су веће од 0,05, што указује на то да нема статистички значајних разлика у вредносним судовима између испитаника са средњошколским и факултетским образовањем.

Статистички значајне разлике, међутим, забележене су када је у питању фактор струке, односно, вредносни судови филолога србиста статистички се значајно разликују од ставова осталих испитаника код следећих ставки:

- (1) Реч **командант** изговорена на овај начин звучи ми *правилно*: $p < 0,001$;
- (2) Реч **командант** изговорена на овај начин звучи ми *престижно*: $p = 0,038$.

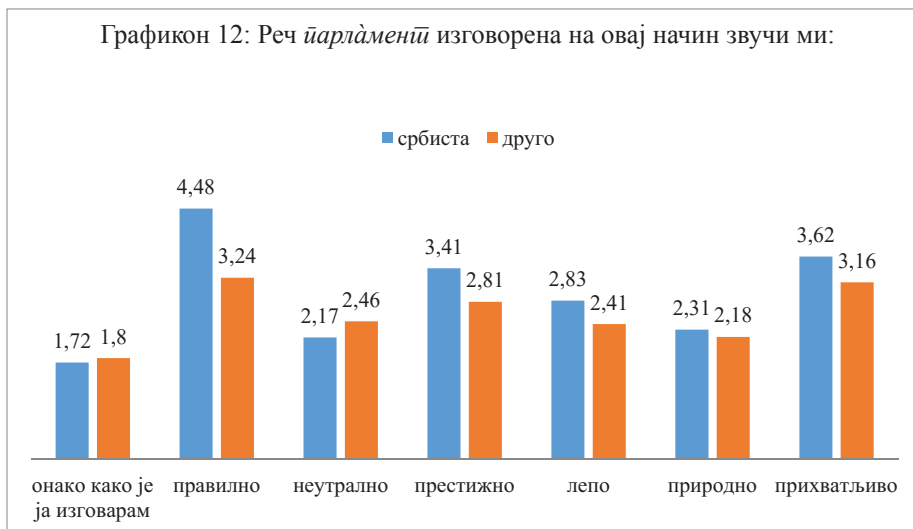
Србисти су статистички значајно више вредновали одговоре у наведеним двама ставкама, што значи да наведени облик доживљавају правилније, али и престижније у односу на испитанике других образовних профила (в. Графикон 11).

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

(3) Реч **парламент** изговорена на овај начин звучи ми *правилно*: $p < 0,001$;

Србисти и овај пример вреднују као правилан у статистички значајно већој мери у односу на остале испитанике.

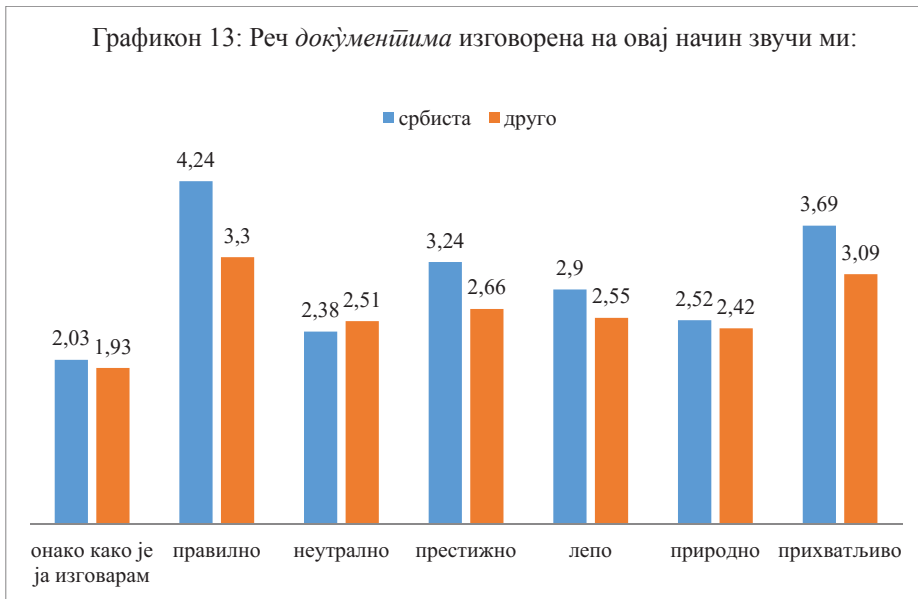

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

(4) Реч докѹментима изговорена на овај начин звучи ми љравилно: $p = 0,003$;

(5) Реч докѹментима изговорена на овај начин звучи ми љрихвaљљиво: $p = 0,047$.

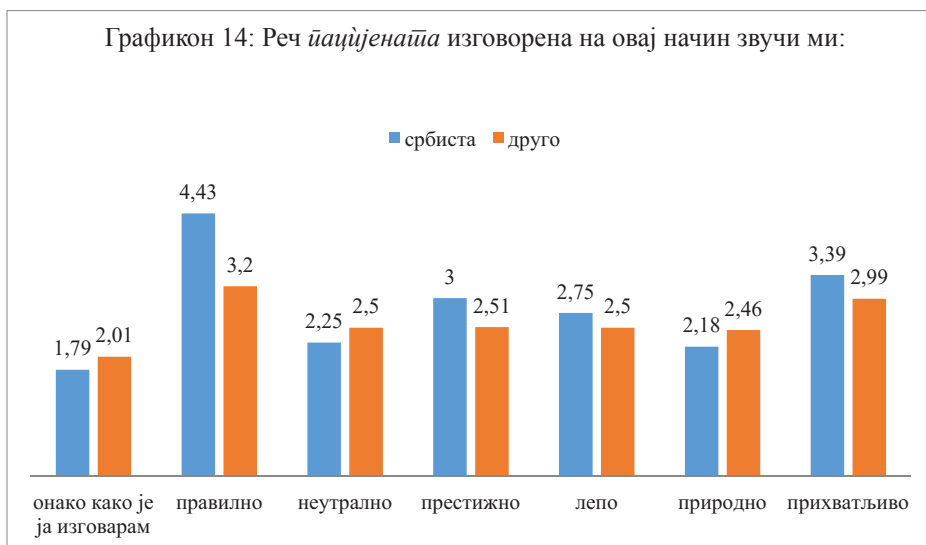
Србисти су наведене ставке статистички значајно више вредновали у односу на испитанике других образовних профила, што указује на њихову већу осетљивост на нормативне језичке форме и доживљај ових облика као прихватљивијих у стандардној употреби (в. Графикон 12, Графикон 13).

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

(6) Реч пацљјената изговорена на овај начин звучи ми љравилно: $p < 0,001$.

Србисти су и у овом случају наведени пример статистички значајно више вредновали као правилан у односу на испитанике других образовних профила (в. Графикон 14).

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

(7) Реч **елѝмената** изговорена на овај начин звучи ми *йравилно*: $p < 0,001$;

(8) Реч **елѝмената** изговорена на овај начин звучи ми *йрестйијшно*: $p = 0,027$.

У овом случају србисти су, такође, наведени облик статистички значајно више вредновали као правилан, али и као престижан (в. Графикон 14, Графикон 15).

1 – уопште се не слажем; 2 – не слажем се; 3 – не знам; 4 – слажем се; 5 – потпуно се слажем.

4. Закључна разматрања

У овом раду бавили смо се испитивањем ставова говорника с различитих дијалекатских подручја према изговору одређених речи страног порекла које према ортоепској норми стандардног српског језика имају узлазни акценат на медијалном слогу, док се у пракси најчешће јављају са силазним акцентом на финалном слогу.

На основу анализираних података можемо закључити да испитаници познају ортоепска правила стандардног српског језика, будући да су понуђене примере у највећој мери оценили као правилне, али, такође, да они такав нормативни изговор (најчешће) не употребљавају. Већина испитаника није се ни позитивно ни негативно изјаснила када су у питању лепота, престиж и прихватљивост нормативног изговора, али су усаглашени у ставу да им такав изговор не звучи природно ни неутрално.

Анализирајући резултате у односу на дијалекатско порекло, статистички значајну разлику увиђамо при изговору речи *ѡаѡијенаѡиѡа*, који је ближи говорницима из новоштокавске групе, те при изговору речи *докуменѡиѡа*, који престижније и лепше звучи говорницима из неновоштокавске групе. Када је у питању фактор пола, статистички значајна разлика између испитаника мушког и женског пола ни код једне ставке није уочена. Статистички значајне разлике није било ни међу испитаницима с различитим нивоом образовања (средња школа и факултет), али је примећено да се ставови филолога србиста статистички значајно разликују од ставова испитаника других образовних профила када је у питању изговор следећих речи: *команданѡиѡи* и *елѡменѡиѡа* (у погледу правилности и престижа), *ѡарламенѡиѡи* и *ѡаѡијенаѡиѡа* (у погледу правилности), те *докуменѡиѡа* (у погледу правилности и прихватљивости). Овакви резултати указују на већу осетљивост језичких стручњака када су у питању ортоепска правила стандардног језика. Осим образовања тј. струке, на овакво сагледавање наведених облика од стране језичких стручњака може утицати и већа и очигледно утицајна изложеност нормативистичким ставовима.

Интересантна је, такође, чињеница да су говорници истицали да им у одређеним падежним облицима, попут, на пример, генитива множине речи *ѡаѡијенѡиѡи* (*ѡаѡијенѡиѡиѡѡ*) и датива/инструментала/локатива множине речи *докуменѡиѡи* (*докуменѡиѡиѡа*), узлазни акценат звучи природније и уобичајеније од изговора истог акцента у номинативу једине тих речи.

У ширем смислу резултати указују на то да постоји потреба за флексибилнијим приступом у стандардизацији одређених облика, како би се ускладили с актуелним стањем које затичемо у пракси. Сагледавањем коментара испитаника уочава се потреба за рестандардизацијом језичке норме, отпор према прескриптивизму и нормативним правилима која нису у

складу с језичким осећајем већине говорника. Поједини испитаници искажали су у коментарима висок осећај незадовољства, а истакли су и одсуство природности и осећај нелагодности према правилном начину изговора. Део испитаника окарактерисао је нормативно изговорене речи као „изговор који су измислили на РТС-у“, а не као део ортоепске норме старе преко два века.

Сагледавши релевантну лингвистичку литературу о овом питању, закључили смо да се ова језичка појава разматра још од педесетих година прошлог века. Поменута истраживања доносе закључак да проширивање ортоепске норме увођењем силазних акцената на финалном слогу приликом изговора одређених речи страног порекла, посебно у статусу дублета, не би имало утицаја на изговор других речи тј. нарушавање акценатског система српског језика. Ово истраживање, такође, може отворити простор за будућа истраживања ставова говорника о одређеним језичким карактеристикама, као и за друга детаљнија истраживања о питању речи са силазним акцентима ван иницијалног слога.

Ово истраживање, такође, може пружити одређене смернице за разматрање потенцијалних праваца адаптације акценатске норме. Уколико се сви нормативни критеријуми задовоље, превасходно питање утицаја разматране појаве на остатак језичког система, одређене језичке особине могле би, макар у статусу дублета, постати део норме стандардног српског језика, чиме би се усагласила питања језичког осећаја и нормативних правила, односно усклађености језичке норме и праксе.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1951: Александар Белић, Из новије акцентуације (I), *Наш језик* II/7–10, 227–237.
- Ивић 1990: Милка Ивић, *О језику Вуковом и вуковском*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Књијар 2011: Иван Књијар, Ставови Новосађана према месном говору и стандардном језику, у: Вера Васић, Гордана Штрбац (ур.), *Говор Новог Сада*, св. 2, *Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине*, Нови Сад: Филозофски факултет, 361–377.
- Ковачевић 2004: Borko Kovačević, Stavovi prema varijetetima srpskog jezika, *Philologia* 2/1, 33–38.
- Лончар Раичевић, Судимац 2022: Александра Лончар Раичевић и Нина Судимац, Теорија, пракса и ставови говорника о наглашавању страних речи на примерима из медицинске терминологије, у: Софија Милорадовић, Марина Јањић (ур.), *Јавни говор у условима пандемије ковид 19*, Београд: Српска академија наука и уметности, Огранак САНУ у Нишу – Институт за српски језик, 93–107.

- Микетић 2016: Сања Микетић, *Ставови према језику код студенџке популације у Републици Србији*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Микетић Суботић 2024: Сања Микетић Суботић, О ставовима према језику, *Социолошки преглед* LVIII/1, 206–230.
- Микетић Суботић, Кићовић 2022: Сања Микетић Суботић, Милена Кићовић, Разлике у ставовима студената србистичке и нефилолошке оријентације према стандардном српском језику, *Башићина* 57, 59–72.
- Николић 2010: Марина Николић, *Теорија језичке културе*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Охала 1978: John Ohala, Production of Tone, in: Victoria Fromkin (ed.), *Tone: A linguistic Survey*, New York, San Francisco, London: Academic Press, 5–39.
- Пауновић 2009: Tatjana Paunović, Sociolingvistički pogled u susedovo dvorište: stavovi prema jezičkim varijetetima, *Radovi Filozofskog fakulteta* 11/1, Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet Pale.
- Радовановић 2003: Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Радосављевић 2022: Никола Радосављевић, О (не)адаптацији силазних акцената ван првог слога лексеме, *Књижевности и језик* 69/2, 311–327.
- Радосављевић 2024: Никола Радосављевић, Недоследности у лексикографској адаптацији силазних акцената ван иницијалног слога у творбеним гнездима, *Српски језик* XXIX, 365–389.
- Средојевић 2011: Дејан Средојевић, Препознавање новосадског говора и ставови према њему, у: Вера Васић, Гордана Штрбац (ур.), *Говор Новог Сада*, св. 2, *Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине*, Нови Сад: Филозофски факултет, 378–398.
- Средојевић 2018: Dejan Sredojević, О restandardizaciji akcenatske norme srpskog jezika, *Језици и културе у времену и простору* 7/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 185–197.
- Средојевић 2020: Дејан Средојевић, Вредносни судови о различитим реализацијама акцента, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 63/1, 67–90.
- Судимац 2016: Нина Судимац, Социофонетски поглед на српске језичке варијетете – перцепција. акустика. ставови, *Philologia Mediana* 8/8, 555–586.
- Судимац 2018: Нина Судимац, Ставови средњошколаца према осам урбаних варијетета српског језика, *Српски језик* 23, 561–580.
- Традгил 1972: Peter Trudgill, Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich, *Language in Society* 1/2, 175–195.
- Традгил 1974: Peter Trudgill, *The Social Differentiation of English in Norwich*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Фекете 2000: Егон Фекете, Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акценатске нормe, *Јужнословенски филолог* LVI/3–4, 1297–1329.

Miljana Čopa
Jovana Ivaniš

SPEAKERS' ATTITUDES TOWARD THE NORMATIVE PRONUNCIATION
OF CERTAIN WORDS WITH (USUALLY) SHORT-FALLING ACCENT
ON THE FINAL SYLLABLE IN PRACTICE

S u m m a r y

The subject of this research is the value judgments of Serbian speakers from various dialectal regions regarding the pronunciation of certain foreign-origin words (such as assistant, conductor, and continent) in standard Serbian. The study examines how speakers perceive this aspect of the accentual norms in standard Serbian and to what extent they consider it acceptable. The corpus was collected using a questionnaire specifically designed for this research, which included audio recordings of the mentioned word types, pronounced according to the normative rules of standard Serbian and excerpted from various television programs. Respondents were asked to evaluate how these examples sounded based on specific criteria, such as acceptability standardness, and how closely they matched their linguistic intuition. Additionally, respondents had the opportunity to explain their answers. The results obtained were subjected to quantitative analysis to determine whether the value judgments of speakers from different dialectal regions differ. This research contributes to understanding the linguistic preferences of contemporary Serbian speakers and may serve as a guideline for considering possible directions in adapting the accentual norm.

Keywords: value judgments, accentual norm, standard Serbian language, public discourse.